

ного моніторингу фінансових результатів торговельного підприємства. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Альфа і омега бухгалтерського обліку : монографія / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : Рута, 2007. – 328 с.
2. **Бланк И. А.** Основы финансового менеджмента. В 2-х т. – Т. 2 / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр; Эльга, 2001. – 512 с.
3. **Власова Н. О.** Ефективність формування фінансових результатів підприємств роздрібної торгівлі : монографія / Н. О. Власова, І. Ю. Мелушова ; Харківський державний університет харчування та торгівлі. – Харків, 2008. – 259 с.
4. **Галіцин В. К.** Системи моніторингу : монографія / В. К. Галіцин. – К. : КНЕУ, 2000. – 231 с.
5. **Лігоненко Л. О.** Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посібник / Л. О. Лігоненко, Н. М. Новікова. – К. : КНЕУ, 2005. – 275 с.

6. **Садеков А. А.** Регулирование рентабельности в торговом предприятии: монография / А. А. Садеков, А. В. Коструба. – Донецк : ДонГУЭТ, 2000. – 101 с.

7. **Терещенко О. О.** Антикризисное управление на предприятии : монография / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.

8. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса : монография / А. Н. Тищенко [и др.]. – Х. : ИД ИНЖЭК, 2007. – 376 с.

9. **Цал-Цалко Ю. С.** Синергетична парадигма економіки: монографія / Ю. С. Цалк-Цалко, О. Г. Денисюк. – Житомир, 2007. – 160 с.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Харківського державного університету харчування та торгівлі **Андросова Т. В.**

УДК 008.(1-22).477

СФЕРА КУЛЬТУРИ НА СЕЛІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

БУЛАХ Т. М.

УДК 008.(1-22).477

Булах Т. М. Сфера культури на селі: стан, проблеми, шляхи подолання

Стаття присвячена дослідженню стану сфери культури у сільській місцевості України та визначенню проблем її розвитку. Проведено статистичний аналіз даних Державного комітету статистики, розраховано показники розвитку, проведено структурний аналіз і виявлено основні тенденції розвитку сфери культури в сільській місцевості України. За результатами зазначеного аналізу визначено бажані напрями її розвитку.

Ключові слова: сфера культури, бібліотеки, клуби, кінозали, фінансування.

Табл.: 4. **Бібл.:** 10.

Булах Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі (вул. Чигоріна, 57, Київ, 01601, Україна)

E-mail: rla79@list.ru

УДК 008.(1-22).477

Булах Т. Н. Сфера культуры в селе: состояние, проблемы, пути преодоления

Статья посвящена исследованию состояния сферы культуры в сельской местности Украины и определению проблем ее развития. Проведен статистический анализ данных Государственного комитета статистики, рассчитаны показатели развития, проведен структурный анализ и выявлены основные тенденции развития сферы культуры в сельской местности Украины. По результатам указанного анализа определены желаемые направления ее развития.

Ключевые слова: сфера культуры, библиотеки, клубы, кинозалы, финансирование.

Табл.: 4. **Библ.:** 10.

Булах Татьяна Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международного менеджмента и маркетинга, Украинский государственный университет финансов и международной торговли (вул. Чигорина, 57, Киев, 01601, Украина)

E-mail: rla79@list.ru

UDC 008.(1-22).477

Bulakh T. N. Sphere of Culture in Rural Districts: State, Problems, Ways of Overcoming

The article studies the state of the sphere of culture in rural districts of Ukraine and identifies problems of its development. It conducts a statistical analysis of data of the State Statistics Committee, calculates development indicators, conducts a structural analysis and reveals main tendencies of development of the sphere of culture in rural districts of Ukraine. Results of this analysis are used for determining desirable directions of its development.

Key words: sphere of culture, libraries, clubs, cinema halls, financing.

Tabl.: 4. **Bibl.:** 10.

Bulakh Tatyana N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Management and Marketing, Ukrainian State University of Finance and International Trade (vul. Chygorina, 57, Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: rla79@list.ru

Сучасні процеси урбанізації та глобалізації ведуть до об'єднання, нівелювання певних культурних цінностей, до втрати національними культурами самобутності. У той же час, зберігши культуру, скажімо, малочисельних народів, зникаючі традиції, можна забезпечити цивілізацію від руйнівної динаміки згаданих тенденцій [5].

Актуальність піднесення саме цієї сфери в сільській місцевості України посилюється у зв'язку з низьким рівнем морального, культурного і духовного розвитку сільської молоді.

У країнах з розвинутою ринковою економікою велику увагу надається розвитку сфери культури на селі. Вагомий внесок у вивчення цих проблем зробили такі

відомі вітчизняні вчені, як: С. Гудзинський, О. Онищенко, М. Орлатий, І. Прокопа, П. Саблук, М. Хвесик, В. Юрчишин, К. Якуба; зарубіжні – Л. Ван Депоель, Ж. Вілкін, Т. Дуча, Х. Каравелі, М. Кларк, Т. Лонч та багато інших.

Українськими вченими висвітлюються різноманітні проблеми сфери культури: недостатність мережі та фінансового забезпечення; неуккомплектованість висококваліфікованими кадрами; слабе матеріально-технічне забезпечення та ін. Однак, незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, ця проблема залишається недостатньо вивченою і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження стану, виявлення проблем сфери культури у сільській місцевості України та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Нині відбувається згорання мережі закладів культури на селі. З 1990 р. їх кількість зменшилася у 1,9 раза. У 2011 р. клубні заклади наявні лише в 51,7% сільських населених пунктах (16,4 тис. клубних закладів), бібліотеки мають тільки 51,6% сіл (14,7 тис. бібліотек), демонстраторів фільмів – 5,6% (1,6 тис.) (табл. 1) [3, 4].

Через нестачу коштів у держави і сільського населення практично повністю втрачена традиція перегляду фільмів у селі. Показники свідчать про зниження кількості демонстраторів фільмів у сільській місцевості, до того ж, значна їх частина фактично не працює. Сьогодні можна констатувати – її тут уже практично немає.

У регіональному розміщенні закладів культури у 2011 р. спостерігався надзвичайно високий рівень диференціації. Так, кількість сільських бібліотек коливалася від 366 од. у Херсонській і 367 од. у Донецькій до 1146 од. у Львівській та 851 од. у Вінницькій областях; кількість кінозалів – від 266 од. у Хмельницькій до повної їх відсутності в Одеській та Житомирській областях; кількість клубів – від 393 од. у Чернівецькій до 1279 од. у Львівській області [4].

Кількість закладів культури в сільській місцевості в декілька разів перевищує аналогічний показник у містах, але якість відповідних послуг у сільських бібліотеках і клубах, їх пропускна здатність, відсоток охоплення населення не можуть навіть порівнюватись з міськими. Матеріально-технічна база сільських культурних установ не відповідає сучасним вимогам, старіють і зношуються основні фонди установ культури; збільшується

Таблиця 1

Динаміка бібліотек, демонстраторів фільмів та клубних закладів*

Показник	Рік							2011 до 1990, %
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	
Кількість масових та універсальних бібліотек, тис.	18,7	18,0	15,7	15,1	15,2	14,9	14,7	78,6
Бібліотечний фонд, млн примірників	188	168	151	146	144	138	132	70,2
Демонстратори кіно/відео/фільмів, тис.	22,2	13,6	5,9	2,5	1,6	1,6	1,6	7,2
Відвідування кіно/відео/сеансів за рік, млн	200	15	2	1	0,5	0,4	0,3	0,15
Клубні заклади, тис.	21,0	19,8	17,7	16,8	16,5	16,5	16,4	78
У них місць, млн	4,8	4,6	4,3	4,0	3,9	3,9	3,8	79,1

* Джерело: [4].

Досить критичне становище із сільськими бібліотеками. У зв'язку з відсутністю коштів повністю призупинилося надходження художньої літератури, журналів і періодики [7]. Це ж стосується і книжкових фондів сільських бібліотек, що негативно відображається на рівні їхнього наповнення сучасною літературою.

У більшості європейських країн, США та Канади у своїх пріоритетних напрямках розвитку освіти та інформаційних ресурсів виділяють формування та наповнення цифрових бібліотек як стратегічно важливе завдання для підвищення якості та доступності освіти, а також для створення нових конкурентних переваг освітньої галузі.

На жаль, Україна, зокрема сільська місцевість, залишається ще в числі найвідсталіших країн щодо поцифрування та надання доступу до власної культурної та наукової спадщини.

Основними електронними ресурсами, що формують сільські бібліотеки України, на сьогодні залишаються електронні капітали та бібліографічні бази даних. Про електронні бібліотеки мова йде як про віддалену перспективу.

число об'єктів, що вимагають капітального ремонту або реконструкції, а їх працівники не мають достатньої відповідної освіти [7]. Досить поширеним явищем на селі є призначення на посади завідувачів цих закладів осіб без жодної фахової освіти, які лише після призначення на посаду розпочинають навчання в навчальних закладах культосвітнього напрямку. До цього часу понад 24 тисячі працівників клубних закладів і бібліотек сільської місцевості ще працюють на умовах неповного робочого дня. На 0,25 ставки працюють 2,8 тис. осіб, на 0,5 ставки – 16,3 тис. осіб, на 0,75 ставки – 5,0 тис. осіб, що негативно впливає на поповнення закладів культури молодими фахівцями, призводить до відтоку з галузі культури кваліфікованих спеціалістів. Практично зруйнована матеріально-технічна база підприємств народних художніх промислів. Основний контингент майстрів позбавлений робочих місць і соціального захисту, права на творчу працю, пенсійне забезпечення, передачу набутих роками традицій теперішньому молодому поколінню. Втрачено традиційні ринки збуту готової продукції. Продукуються низькопробні та далекі

від народної традиції виробу, які витісняють із ринку автентичних носіїв етномистецької традиції [1].

Державними будівельними нормами визначається мережа та кількість місць у клубних установах, зокрема у сільській місцевості (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Залежність місткості клубних закладів від кількості жителів*

Кількість жителів, осіб	Кількість місць
Менш як 300	400 – 300
300 – 500	500 – 300
500 – 1000	500 – 300
Понад 1000	300 – 400 на 1000 жителів

* Джерело: [2].

Тривалий час користувались зазначеними нормативами. Однак 12 листопада 1998 р. Постановою Кабінету Міністрів № 1775 закріплені нові нормативи забезпечення населення клубними закладами (табл. 3).

Таблиця 3

Нормативна забезпеченість населення клубними закладами, місць*

Кількість жителів, тис.	Кількість місць
До 0,5	100 – 150
Від 0,5 до 1,0	150 – 200
Кількість місць на 1 тис. жителів	
Від 1,0 до 3,0	150
Від 3,0 до 10,0	100
Від 10,0 до 20,0	70
Від 20,0 до 50,0	50
Від 50,0 до 100,0	30
Від 100,0 до 250,0	25
Від 250,0 до 500,0	20
Понад 500,0	15

* Джерело: [8].

Крім цього, передбачено, що:

- ✦ на території кожної сільської, селищної, міської ради має функціонувати як мінімум один (базовий) клубний заклад. Кількість місць у ньому визначається відповідно до сумарної кількості населення всіх населених пунктів, що знаходяться на території ради, та наведеного нормативу;
- ✦ у населених пунктах з кількістю жителів до 200 осіб забезпечується культурне обслуговування жителів базовим або найближчим клубним закладом;
- ✦ у населених пунктах з кількістю жителів понад 200 осіб, розміщених далі, ніж 5 км від базового (найближчого) клубного закладу, має діяти свій клубний заклад;
- ✦ у кожному адміністративному районі повинен діяти районний будинок культури з методичною службою;

- ✦ у кожному обласному центрі функціонує обласний центр (будинок) народної творчості як науково-дослідний, координаційний, методичний центр або інший клубний заклад з аналогічними функціями;
- ✦ до закладів культури клубного типу належать сільські, селищні, міські, районні, обласні будинки і палаци культури, клуби, народні доми, клуби технічної та художньої творчості, клуби-бібліотеки, центри дозвілля, клуби-кафе, культурно-спортивні центри тощо;
- ✦ ці нормативи запроваджуються як орієнтований напрям організації системи культурного обслуговування населення міст, селищ, сіл і не обмежують ініціативи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Мережа бібліотек визначається Постановою Кабінету Міністрів України «Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» від 30 травня 1997 р. № 510, згідно з якою у населених пунктах з кількістю жителів від 500 до 3 тис. осіб повинна діяти, як мінімум, одна загальнодоступна бібліотека на території сільської (селищної) ради; понад 3 тис. – одна бібліотека на 3 – 5 тис. осіб [6]. Розмір бібліотечного фонду постановою не регламентується. Принцип доступності інформації означає, що із закладів, жорстко регламентованих у своїй діяльності, ресурсах, виборі партнерів і пріоритетів розвитку, вітчизняні бібліотеки трансформуються у стратегічно важливий інститут, основним завданням якого є не лише збереження культурної спадщини, а й задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів [9].

Пішоходна доступність установ культури повинна становити 3 км. Проте в усіх областях радіус доступності бібліотек, клубів перевищує від 3,87 до 7,33 км та від 3,87 до 7,93 км у Тернопільській та Херсонській областях відповідно (у середньому по Україні 5,59 і 5,7 км). У зв'язку із цим поява електронних бібліотек і можливість обслуговування читачів на відстані (обслуговування за межами бібліотеки) дозволяє забезпечити вільний доступ користувачів до інформації завжди і всюди.

На жаль, останнім часом сфера культури на селі опинилась на перефронті державних інтересів, про що свідчить неадекватність фінансового забезпечення, неефективність відповідних законів, кількість яких, як показує практика, не переходить у якість, спостерігається інформаційна дискримінація культурної сфери діяльності. Дефіцит державного бюджету призвів до зменшення бюджетних асигнувань, спрямованих на розвиток культури, а також до скорочення мережі її закладів. Щоправда, в останні 11 років темпи збільшення видатків зведеного бюджету України на розвиток культури та мистецтва є значно вищими, ніж динамічні показники видатків в цілому. Скажімо, обсяг видатків Зведеного бюджету України у 2011 р. перевищив рівень 2000 р. у 8,6 раза, а на культуру та мистецтво – 10,4 раза (табл. 4).

Проте, це не допомогло подолати ті негативні явища, що з'явилися у сфері культури на селі протягом останніх десятиріч.

Динаміка видатків зведеного бюджету на розвиток культури і мистецтва, млн грн*

Показник	Рік						
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2011 до 2000, %
Усього видатків Зведеного бюджету України	48148,6	141698,8	309203,7	307339,4	377842,8	416853,6	865,7
З них: культура і мистецтво	634,0	1992,1	4808,9	4766,1	6046,5	6615,5	1043,4
У % до загальної суми видатків	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	–
У % до ВВП	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	–

* Джерело: [10].

Поліпшити стан матеріально-технічної бази сфери культури за рахунок фінансового забезпечення з боку лише держави практично неможливо. Отже, необхідно шукати додаткові ресурси. А це потребує розвитку маркетингу, менеджменту, розробки нових систем управління, направлених на пошук додаткових фінансових ресурсів. Саме такий підхід дозволить забезпечити більш активну спонсорську допомогу (при цьому слід пам'ятати, що вона може бути тимчасовою); використовувати такий вид фінансового забезпечення, як організація нових вистав; вивчення аудиторії закладів культури з метою залучення додаткових відвідувачів; організацію розробки спеціальних культурно-освітніх і дозвільних програм для різних аудиторій.

З метою збільшення позабюджетних джерел фінансування в багатьох країнах практикується встановлення відповідних податкових пільг для приватних внесків, наприклад, у Росії відповідно до чинного законодавства заклади культури звільнюються від земельного податку, податку на нерухомість, що використовується на потреби культури, податку на додану вартість. Крім того, введено різні податкові пільги щодо оплати комунальних послуг та орендної плати. Останні поширюються і на незалежних творчих працівників. Існують пільги щодо митних зборів, кредитування, дозволу залучати кредити під державні гарантії. Прийняття низки федеральних законів «Про рекламу», «Про благодійницьку діяльність і благодійні організації», «Про некомерційні організації» і введення податкових пільг певною мірою сприяло відродженню благодійної організації в Росії, а також припливу ресурсів із приватних джерел фінансування на розвиток соціальної сфери [5]. Таким чином, приватний бізнес бере участь у багатьох культурних проектах.

ВИСНОВКИ

Отже, для того, щоб поліпшити нинішню ситуацію у сфері культури, що склалася в сільській місцевості в Україні, необхідно:

1. Зберегти мережу і кадровий потенціал закладів культури села, привести у відповідність до нормативів.
2. Стимулювати розвиток багатопрофільних культурно-освітніх і мистецьких закладів, поєднавши зусилля і ресурси держави, місцевих органів влади, благодійників і меценатів задля створення ефективної моделі їх фінансового забезпечення.
3. Відновити діяльність раніше закритих сільських клубних закладів, бібліотек, початкових спеціалізо-

ваних мистецьких навчальних закладів, музеїв, кіноустановок, можливо шляхом перепрофілювання [7].

4. Впроваджувати цифрові бібліотеки.

5. Відновити матеріально-технічну базу колишніх підприємств народних художніх промислів, сприяти розвитку нових суб'єктів підприємницької діяльності в галузі народного мистецтва та художніх промислів, оснастити їх новітніми технологіями виробництва, розвивати ринок збуту продукції, сприяти формуванню правового механізму, економічних засад і кадрового потенціалу для розвитку сільського зеленого туризму.

6. Використати досвід країн з розвинутою економікою щодо фінансування клубних закладів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнибіденко І. Ф. Ринок праці та соціальна інфраструктура на селі: можливі перспективи розвитку / І. Ф. Гнибіденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtse/2009_2/p_79-89.pdf
2. ДБН В. 2.2-4-97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mebius.ua/files/normativy/DBN_V.2.2-9-2009.doc
3. Заклади культури і мистецтв у 2010 році: статистичний бюлетень. – К., 2011. – 96 с.
4. Заклади культури і мистецтв у 2011 році: статистичний бюлетень. – К., 2012. – 92 с.
5. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку: монографія / В. І. Куценко; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – Київ: Наукова думка, 2010. – 735 с.
6. Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. № 510 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basemp/ua-tmtzve.htm>
7. Орлатий М. К. Зміни у функціонуванні об'єктів соціально-культурного призначення на селі / М. К. Орлатий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_2/15.pdf
8. Про нормативи забезпечення населення клубними закладами: Постанова КМУ від 12 листопада 1998 р. № 1775 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1775-98-%D0%BF.%BF>
9. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 620 с.
10. Україна в цифрах 2010: статистичний збірник. – К.: ІАА, 2011. – 252 с.